

ANALÝZA A HODNOCENÍ JAZYKOVÉ ÚROVNĚ VYBRANÝCH POŘADŮ ČESKÉ TELEVIZE ZA 1. POLOLETÍ 2021

Martin Havlík – Lucie Jílková – Jakub Kopecký – Helena Özörencik

(Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, v. v. i.)

Úvod

Jazyková analýza, kterou jsme zpracovali, je založena na postupech a kritériích popsanych v úvodu textu Analýza a hodnocení jazykové úrovně vybraných pořadů České televize za 1. pololetí 2006. Za primární považujeme požadavek kultivovanosti vyjadřování, kterou chápeme jako správnost a přiměřenost jazykového projevu s ohledem na situační a žánrové aspekty. Tentokrát jsme analyzovali pořady ArtZóna, Cesty víry, Gejzír, Lvíčata, Světový pohár v alpském lyžování, Světový pohár v biatlonu, Události za okamžik a počasí, Wifina

ArtZóna

Zhruba 50minutový pořad ArtZóna se vysílá každé úterý večer na programu ČT art. Naše analýza se věnuje jazykovému projevu moderátora Alexandra (Saši) Michailidise, dále jazykovému projevu osobností z uměleckého světa, které promlouvají v reportážích, tzv. splitting recenzích nebo jsou moderátorovými hosty, na závěr se stručně zmíníme také o vlivu střihu na celkové vyznění některých textů.

Saša Michailidis (dále SM) je zkušeným rozhlasovým a v posledních letech, právě díky svému vystupování v pořadu ArtZóna, také televizním moderátorem. Vyjadřuje se zásadně spisovnou češtinou, a to jednak ve vstupech, v nichž je v záběru sám – typicky v úvodu pořadu, když představuje jednotlivá témata daného dílu, a v jeho závěru –, jednak ve studiu při rozhovoru s hosty. Ve sledovaném období jsme v jeho projevu nezachytili prakticky žádné odchylky od spisovného tvarosloví, a to ani tehdy, když jeho dialogičtí partneři užívali různé formy češtiny nespisovné. Někdy docházelo k tomu, že host ve studiu užil jistý nespisovný tvar a SM vzápětí užil výraz ve spisovné podobě. Tak tomu bylo např. v následujícím případě, v němž host užil nespisovný tvar zájmena *ten* ve středním rodě množného čísla (*ty*), zatímco moderátor hned v následující replice užil plně spisovný tvar *která*:

Host: ...*naplňovala* ... *asi ty neúplně ty nejatraktivnější témata.*

SM: *Jenže taky témata, která přetrvala.*

Pro SM je dále typická pečlivá výslovnost, včetně vhodné výslovnosti cizích vlastních jmen, například anglických názvů hudebních alb. Za drobnou odchylku od plně spisovné výslovnosti lze považovat občasné umístění hezitacího zvuku (hezitaci, jež odpovídá různě dlouhé samohlásce pohybující se ve výslovnosti mezi *a* a *e*, značíme *ə*, dvojtečka značí délku) za slovo *tak*: *Vy když už jste žila v Kanadě pět let takə: jste tam...*; dále pak občasnou výslovnost [eš'ě] místo [ješ't'e], tj. vynechání souhlásky *j* na začátku slova, a v jednotkách případů ještě nenáležité krácení: [říkala] místo [říkala]. Pouze v jednom případě jsme zachytili nenáležitou výslovnost [prot'ežovaňi] ve spojení: *budou více protěžovaní*. Náležitá výslovnost je [protežovaňi], neboť dané slovo nesouvisí s přídavným jménem *těžký*, ale s francouzským slovem *protéger* (chránit), jež stojí i za dalšími přijatými slovy, např. *protekce* nebo *protektorát*.

Jevem, kterému se v našich analýzách věnujeme opakovaně, je intonační členění, které neodpovídá logické stavbě textu. Typicky jde o to, že mluvčí klesne hlasem na konci hlavní věty, za níž následuje věta vedlejší, která ji rozvíjí, tedy s ní tvoří jeden významový/logický celek. Klesnutí hlasem (označujeme je ↓) však zpravidla signalizují ukončení nějakého celku. V jedné z reportáží například zaznělo: *V zahraničí prosazuje především díla českých autorů ↓ za což mu Akademie české hudby udělila cenu Antonína Dvořáka*. Obdobným příkladem je tento: *Ted' se námět dočkal i seriálové adaptace ↓ která ovšem vzbuzuje dost rozporuplné reakce*. Vhodnější by bylo, pokud by mluvčí v místě, které je označeno ↓, hlasem neklesnul, neboť souvětí tvoří zmíněný významový celek. Druhý z uvedených příkladů pronesl moderátor v jednom ze vstupů uvádějících reportáž, tedy pravděpodobně využíval čtecího zařízení. Je proto možné, že zmíněné klesnutí hlasem na konci věty hlavní bylo způsobeno tím, že na čtecím zařízení se nejprve objevila pouze první část souvětí a až poté se ukázalo, že následuje ještě věta vedlejší.

Projev – zvláště některých – osobností, které promlouvají v reportážích, recenzích nebo s nimiž moderátor vede rozhovor ve studiu, je zhusta nespisovný. Nejčastěji jsme zachytili projevy obecné češtiny, např. *některý projekty byly publikovaný, krajinářskej architekt, tydlecty lidi, v terapeutický komunitě, blbej záběr, každý dítě, problémama*; uveďme ještě příklad následující, v němž mluvčí různě kombinuje spisovné a obecněčeské tvarosloví: *Dělá takovej monolog věnovaný nebo inspirovaný zpověďmi žen, který byly zavřený ve vězení, některý možná zabily své partnery*. Kromě obecné češtiny se u některých mluvčích ojediněle, u jiných zcela systematicky projevovaly některé typické nářeční rysy. K druhé z možností viz namátkou z projevu P. Göbla: *vyletěla z tama jedna linka (míněno linka dějová), dlúhý film, za nejakých deset roků, nejakú prapodivnú představu, umija mluvit, u počítaču, možem, štvěrku, filmového vědca, mosel,*

přednášám. Zopakujme v této souvislosti, že ať host ve studiu užíval jakoukoli varietu češtiny, SM se stále držel češtiny spisovné.

U některých mluvčích jsme dále zachytili expresivní výrazy, např. *bez keců to udělali, nejde jim o prachy, fakt to sedlo* aj., s nimiž se u moderátora nesetkáváme vůbec.

Dalším poměrně nápadným rysem některých mluvčích je užívání tzv. diskurzních markerů, tj. slov, jimiž mluvčí mohou členit svůj nepřipravený mluvený projev. Typicky jde o užívání slov *jako, prostě* aj., např. *Z toho jako statického umění, které prostě ona prezentovala jako v galerii, tady to její umění jako ožívá*. (V druhém užití není slovo *jako* diskurzním markerem ale srovnávací spojkou. Šlo o umístění uměleckých děl ve veřejném prostoru.)

Rozhovory moderátora s hostem (hosty) jsou pravidelně přerušovány předtočenými vstupy, které jsou často sestřihem výroků osobností, jež mají s hostem nějaký (pracovní, osobní) vztah a které se k hostu, resp. jeho uměleckému dílu, vyjadřují. V několika případech se stalo, že vyznění předtočeného vstupu narušil střih. Např. M. Balašík „začal“ svou charakteristiku spisovatelky A. Mornštajnové takto: *Co jsem ale věděl od první chvíle, od první stránky ... tak jsem věděl, že to je skvělá spisovatelka*. Slovo *ale* prozrazuje, že danému textu již předcházela nějaká část promluvy. Zcela analogickým příkladem jsou „první“ slova P. Hůlové o malířce V. Holcové: *Potom si jí taky hrozně vážím v tom, tý její věrnosti tomu médiu tradičnímu, malířskému*. Slovo *potom* opět dokládá, že vybraný text již navazuje na nějaký text předcházející. Ve stejném díle jsme ještě zachytili vstup B. Bellové, která jej „ukončila“ se stoupavou intonací (stoupnutí hlasem značíme ↑): *...funguje jako takový uzel společenský ↑ kde dává dohromady lidi z různých uměleckých oborů ↑*. Stoupnutí naznačuje, že mluvčí velmi pravděpodobně ještě nějak pokračovala.

Shrnutí: Jazykový projev Saši Michailidise, moderátora pořadu ArtZóna, je na velmi vysoké úrovni. Televizním divákům i svým hostům ve studiu je empatickým dialogickým partnerem. Jazykový projev dalších mluvčích vykazuje různou míru nespisovnosti a neformálnosti, která však nijak nenarušuje celkově velmi kultivované vyznění pořadu.

Cesty víry

Cesty víry jsou zhruba 25minutovým pořadem, který je ve dvoutýdenních rozestupech vysílán na programu ČT2. Jeho jednotlivé díly mohou být portrétem nějaké osobnosti, která osobně divákům představuje svou duchovní cestu; někdy jde o osobnost již zemřelou, k níž se vyjadřují osobnosti další (duchovní, historici, příbuzní); tématem některých dílů jsou reálie související s životem některé z církví (např. otevření tzv. fortny na pražském Hradčanském náměstí veřejnosti) nebo propojení duchovní činnosti s jinými oblastmi společenského života (práce nemocničního kaplana).

Pořad Cesty víry je specifický tím, že v každém díle se objevují jiní mluvčí. Jedinou výjimkou v tomto smyslu je moderátor Jan Vávra, který se objevil ve více dílech.

Obecně pro tento pořad platí, že mluvčí v něm užívají prakticky výhradně spisovnou češtinu. Často promlouvají spíše pomalejším tempem s vhodnou intonací. Užívaná slovní zásoba odpovídá tématu konkrétního dílu, objevují se tedy také profesionalismy spjaté s církevním prostředím, např. *konzistoř, diecéze, encyklika, homilie* aj. Tyto výrazy zpravidla nejsou nijak komentovány, blíže vysvětlovány. Jistou výjimkou byl v tomto ohledu výklad latinského slovního spojení *numerus klausus*, jemuž se podrobněji věnoval kněz J. Florián ve vydání pořadu nazvaném *Páter tramvaják*. U tohoto vydání se ještě můžeme zastavit v souvislosti s nespisovnými varietami češtiny. Bylo věnováno již zesnulému knězi J. Veškrnovi. Jeho hlas zazněl ze staršího rozhlasového rozhovoru s ním a zachytili jsme v něm projevy nářečního tvarosloví: *s Jendou Bradáčkovým, hned', ide (jde), ujížd'ál, poslóchéte* aj. Nářeční výraz jsme zaznamenali ještě v díle *Ozvěny ticha*; šlo o výraz *nabáňaný* ve spojení *nabáňaný vodou*, u něhož z dalšího kontextu bylo zjevné, že je užito ve významu *nasáklý*. To byly však naprosto ojedinělé projevy nespisovné češtiny v tomto pořadu jako celku, pro něž je charakteristické užívání češtiny spisovné.

Dosti nápadným obecným rysem tohoto pořadu je spíše pomalejší mluvní tempo, viz třeba tempo delších monologických pasáží takových osobností, jako jsou farářka Jana Šmardová Koulová nebo český buddhistický mnich Bhante Dhammpadípa.

Úplně na závěr se zmiňme ještě o podkresové hudbě. Podobně jako mluvčí je také hudba u každého dílu jiná. Zpravidla jde o pomalejší instrumentální skladby, které dobře a promyšleně korespondují s tématem dílů (a také s právě zmíněným mluvním tempem některých mluvčích). Ve vydání nazvaném *S kalichem v srdci* zaznívaly úryvky písně Z. Navarové *Andělská pošta*, která začíná slovy *Bože, podej mi ještě ten kalich*. Slovo *kalich* bylo zároveň v tomto díle opakovaně tematizováno, neboť kalich je důležitým symbolem Církve československé husitské, o níž pořad pojednával.

Shrnutí: Závěrem lze konstatovat, že pořad Cesty víry je na vysoké jazykové úrovni. Promlouvá v něm mozaika osobností užívajících tvarosloví spisovné češtiny a kultivovanou, s ohledem na zaměření pořadu často specifickou slovní zásobu.

Gejzír

Zábavně-publicistický pořad Gejzír se vysílá ve čtvrtek večer na programu ČT1. Jeden díl trvá přibližně 30 minut a obsahuje pět reportáží, v nichž se tvůrci (podle popisu z webové prezentace pořadu) „zaměřují na to, co se v naší zemi podařilo, v čem jsme dobří a úspěšní, nebo dokonce

hrajeme ve světě prim“. Reportáže tak pojednávají o českých vynálezcích, vědcích a jejich objevech, umělcích a jejich tvorbě, o zajímavých projektech, výročích aj. Pořad moderují Iveta Toušlová (IT) a Jiří Rejman (JR). Na jejich projevu se zaměříme v našem hodnocení.

Promluvy obou moderátorů jsou připravené, neobjevují se v nich proto téměř žádné nespisovné tvaroslovné a lexikální jevy. IT i JR promlouvají v přiměřeném tempu a srozumitelně vyslovují, v jejich projevu jsme zaznamenali pouze některé odchylky od noremní výslovnosti. Jednalo se o dloužení samohlásky na konci slova (označujeme jej dvojtečkou za prodlouženou hláskou), např. *ne: všichni, říkáte:, a: ted'*, o redukovanou výslovnost některých slov, např.: *šestnáct* [šesnáct], *vědce* [vjece], *říct* [říc]; dále ojediněle chyběl ráz před slovem začínajícím na samohlásku (ráz značíme ?): *s Ivetou, stačilo aby* místo náležitého *s ?Ivetou* a vhodnějšího *stačilo ?aby*. U obou mluvčích jsme také zaznamenali nespisovnou výslovnost výrazu *aeroplán* [eroplán] místo náležitého [aeroplán]. JR dále někdy zkracuje samohlásky uvnitř slov, např. *dva tisíce, odborníků*. V projevu IT se poměrně často vyskytuje nenáležitá spodoba znělosti na švu dvou sousedních slov, např. *víc než* vyslovila jako [vídznež] místo náležitého [vícnež], *Hans Ledwinka* jako [hanzledvinka] místo [hansledvinka], *s jejím* jako [zjejím] místo [sjejím], *s Jirkou* jako [zjirkou] místo [sjirkou]; objevuje se u ní také splývavá výslovnost stejné hlásky na hranici slov, např. ve spojeních *od té doby* [otédobi], *prapředeck krásně* [prapředekrásně].

V některých promluvách moderátorů jsme zaznamenali určité formulační nedostatky. Jedním z nich bylo užití výrazu *však také* v následující pasáži: *Své zkušenosti předává český specialista dál. Však také jezdí přednášet do zahraničí, školí zájemce z okolních i mimoevropských států*. Spojení *však také* stojící na začátku věty vyjadřuje její důsledkový vztah k větě předchozí, viz např. doklad z Českého národního korpusu: *James May zase vyniká ... schopností zajiždět podivuhodně pomalé časy i s těmi nejrychlejšími vozy. Však také dostal přezdívku kapitán šnek*. Ve větě *Však také jezdí přednášet do zahraničí...* ovšem není vyjádřen důsledek předchozí věty *Své zkušenosti předává český specialista dál*, ale je konkretizován její obsah. Užití spojení *však také* zde tedy není náležité.

Snaha tvůrců o vyhledávání a zdůrazňování českých úspěchů a prvenství někdy působí v průběhu pořadu poněkud monotónně. Některá hyperbolická vyjádření o úspěšných jedincích mohou znít až komicky, např. *Stal se vyhledávaným profesionálem, pro kterého nebyl žádný úkol nesplnitelný*.

Moderátoři se snaží podporovat pozitivní ladění pořadu a evokovat srdečnost a přátelský vztah k divákům i mezi sebou navzájem různými verbálními i neverbálními prostředky. Časté je zejména oslovování diváků výrazem *přátelé*, u IT také používání domácí podoby jména jejího moderátorského kolegy, viz např.: *Ne, přátelé, nemluví o sobě a o Jirkovi*. Tyto prvky jsou zvláště hojné v rozloučení na konci pořadu. Opakují se zde zpravidla obraty jako *budeme se na vás těšit*,

neformální *mějte se fajn* nebo zamávání jednoho z moderátorů do kamery. Někdy působí toto řetězení přání a dalších projevů srdečnosti poněkud přehnaně, viz např. závěr jednoho dílu: JR: ...*Budeme se na vás s Ivetou těšit*. IT: *Ted' vám přejeme krásný večer a hlavně pevné zdraví. Opatrujte se nám, přátelé*. JR: *Mějte se fajn a na viděnou za týden*. Podobně se moderátoři loučí i v jiném dílu: JR: ...*Ve čtvrtek večer na jedničce se na vás s Ivetou budeme těšit*. IT: *Ted' vám přejeme hezký večer a dobrou noc*. JR: *Opatrujte se, přátelé. A snažte se zůstat negativní, ale myslet pozitivně. Mějte se fajn, na viděnou za týden*.

Shrnutí: Jazykovou úroveň pořadu Gejzír hodnotíme ve sledovaném období jako dobrou, moderátorům doporučujeme věnovat větší pozornost dodržování zásad spisovné výslovnosti.

Lvíčata

Pořad Lvíčata vysílala Česká televize na programu ČT :D ve sledovaném období v úterý. Pořad představuje sportovní disciplíny, včetně návodů na konkrétní sportovní úkony, a aktuální dění ve sportu, a to jak dospělých, tak dětí. Ve sledovaném období provázal pořadem Aleš Valenta, v reportážích a předtočených čtených pasážích promlouvala Elen Černá, detaily sportovních disciplín vysvětlovali (a pohybem ilustrovali) Pavlína Balner a Richard Fiala, ti patrně také propůjčili hlasy dvěma loutkovým lvíčkům, kteří se v pořadu objevovali. V tomto hodnocení se zaměříme na jazykový projev těchto mluvčích a na jeden obecnější aspekt jazykové výstavby pořadu.

Můžeme konstatovat, že projev všech mluvčích je na velmi dobré úrovni. Nemají závažné obtíže s náležitou výslovností, opakujícím se nestandardním jevem byl v této oblasti snad jen občasný výskyt tzv. moravské asimilace u Aleše Valenty, který spojení jako *pomůžeš mi* vyslovuje jako [pomůžežmi], nikoli spisovně [pomůžešmi]. Všichni mluvčí bez obtíží užívají tvaroslovné prostředky spisovné češtiny. Spisovná čeština v jejich projevu převládá, a to včetně pasáží, které simulují neformální každodenní rozhovory (jde především o rozhovory, v nichž figurují loutkoví lvi). V nich běžně zaznívají formulace jako *tak, Leonko, už to mám připravené* nebo *před námi jsou příběhy hrdinů, kteří (...)*.

Obecným aspektem jazykové výstavby pořadu, k němuž se chceme vyjádřit, je formulace promluv v předtočených pasážích, například ve sportovním přehledu minulého týdne. Tyto promluvy jsou někdy formulovány jako text, který bude příjemce číst, nikoli jako text určený k poslechu, a v důsledku toho mohou být obtížně srozumitelné – tím spíše, že jsou určeny mladším divákům.

Obtížně srozumitelná mohla být například následující pasáž (záměrně ji přepisujeme bez interpunkce, zaznamenáváme pouze zvukové členění):

K zimě patří závody na ledové ploché dráze a v této disciplíně dominují jezdci ze země ve které mají ideální podmínky k tréninku (PAUZA) Rusové na světovém šampionátu v Toljatti obsadili stupně vítězů.

Jde totiž o pasáž formulovanou nejednoznačně, slovo *Rusové* je možné interpretovat dvojitým způsobem: Na základě toho, jak se vyvíjejí syntaktické a významové vztahy, jako přístavek doplňující větu *V této disciplíně dominují jezdci ze země, ve které mají ideální podmínky k tréninku*; na základě výrazné pauzy jej však lze interpretovat také jako podmět poslední věty pasáže (*Na světovém šampionátu...*).

Při koncipování textu, který je určen k poslechu, je třeba brát ohled na to, že porozumění závisí na tom, zda posluchač dokáže připisovat formulacím náležitý smysl v okamžiku, kdy je slyší. V citované pasáži by tak bylo vhodné nejednoznačná vyjádření významových vztahů eliminovat, tedy například nepropojovat první dvě věty spojkou *a*, ale v souladu s významem je oddělit a pauzu, která naznačí ukončení významového celku, umístit i za slovo *Rusové*. Srozumitelnější členění (naznačujeme jej také interpunkcí) by tedy mohlo vypadat například takto:

K zimě patří závody na ledové ploché dráze. (PAUZA) V této disciplíně dominují jezdci ze země, ve které mají ideální podmínky k tréninku, (PAUZA) Rusové. Na světovém šampionátu v Toljatti obsadili stupně vítězů.

Shrnutí: Jazykový projev mluvčích vystupujících v pořadu *Lvíčata* je na velmi dobré úrovni. Tvůrcům doporučujeme věnovat pozornost srozumitelnosti čtených textů.

Světový pohár v alpském lyžování 2020/2021

V roce 2021 mohli diváci České televize od 3. ledna do 21. března sledovat přímé přenosy závodů Světového poháru v alpském lyžování. Většinu z nich komentoval Tomáš Budka spolu s jedním z expertů, jimiž byli bývalí lyžaři, konkrétně to byli Borek Zakouřil, Klára Křížová a Lucie Pešánová. Příležitostně závody komentovali místo Tomáše Budky buď Ondřej Tomek, či Ondřej Zamazal.

Všichni hodnocení komentátoři i experti používali spisovné tvary slov, např. *té druhé nejrychlejší disciplíny; je to rytmické; důležité je jet bez chyb; letos měla velký cíl; na průběžném*

šestém místě; jsme namlsáni; před dvěma lety apod. Komentátoři zvládli používat správně i kombinaci duálových a plurálových koncovek: *mezi těmito dvěma lyžařkami*. Komentátoři spisovné tvarosloví používají velmi přirozeně, zásadní problémy jim nečiní ani skloňování číslovek, jež musejí samozřejmě často používat.

Velmi dobře funguje i rozdělení jejich rolí: komentátoři popisují závody, k dispozici mají obrovské množství statistických i biografických informací o závodnících, závodech či historii Světového poháru. Experti naproti tomu dobře plnili svou roli při popisů tratí, konkrétních jízd či konkrétních chyb, nedostatků apod. Všichni tři experti čerpající z vlastní bohaté zkušenosti dokázali i laikům dobře přiblížit detaily jednotlivých lyžařských úkonů a vysvětlit je. Jazykové projevy jak expertů, tak i komentátorů jsou pochopitelně plné specifické terminologie, např. *špicar, hang, hrany* aj. Všichni komentátoři používali toto pojmosloví srozumitelně a účelně.

U žádného z hodnocených mluvčích jsme nezaznamenali výraznější problémy s výslovností. Komentátoři dokázali vyslovovat srozumitelně, takže v jejich promluvách bylo lze dobře rozpoznat i jména závodnic a závodníků či jednotlivé časy jejich jízd. Spád jejich promluv byl také velmi dobrý a v souladu s popisovaným děním. Sportovní komentátoři mají tendenci k větší rytimizaci svých promluv akcentováním přízvuchných slabik klíčových slov či vlastních jmen. Bylo by dobré, pokud by se tento způsob mluvení neautomatizoval a pokud by komentátoři zdůrazňovali opravdu jen důležitá slova při popisu událostí, které odpovídají tomuto způsobu dramtizace mluveného projevu. To se bohužel vždy neděje a komentátoři nadměrným přízvukováním rytimizují svůj projev i tehdy, když se na trati nic dramatického neděje. Dále by si komentátoři měli hlídat, co opravdu říkají. Zaznamenali jsme několik případů nelogického až nesmyslného vyjadřování: *tam ta chybička byla velká; Žilinský kraj, Slovensko. Takové je místní umístění závodu*. Naštěstí jsme podobných nelogičností (*velká chybička*) a neobratností (*místní umístění*) nezaznamenali mnoho.

Nejsehranější dvojici tvořili Tomáš Budka a Borek Zakouřil. Velmi dobře se v komentování doplňovali a plynule si předávali slovo. V případě obou expertek neplynul rozhovor mezi nimi a komentátory tak hladce. Drobné připomínky máme k projevu Kláry Křížové. Ta sice velmi dobře prokazovala své odborné znalosti a její projev byl na dobré úrovni, pokud jde o spisovnost i výslovnost. Zároveň však působil nejistě, a to zejména proto, že Klára Křížová své promluvy často doprovázela krátkým smíchem a přidechy; např. slova *výb(h)orná jízd(h)a opravd(h)u* vyslovila s přidechy značenými jako (*h*) a lehkým smíchem, ač se nejednalo o nic vtipného. Tento způsob zbytečně kazí její projev, neboť pak působí nejistě, a tudíž ne zcela profesionálně. V jejím projevu jsme také opakovaně zaznamenali užívání slov *jak kdyby* s výslovností [jagdibi]. Jedná se zřejmě o moravismus, jemuž by bylo lepší se vyhnout.

Chceme také upozornit na nadužívání módního slova *příběh*. Současní čeští novináři si jej nadměrně oblíbili, takže jej můžeme slyšet jak ve zpravodajských, tak ve sportovních pořadech.

Důvodem pro jeho vysokou frekvenci snad může být to, že slovo *příběh* novinářům umožňuje jakoukoli událost líčit jako cosi dramatického, dobrodružného, událost s dobrým, či špatným koncem. Výjimkou v nadužívání slova *příběh* nejsou ani komentátoři závodů v alpském lyžování. Zatímco kdysi v nich šlo o to, aby ti nejlepší zvítězili, v současnosti se na závodech píše příběhy. Pozoruhodné je, že je často nepíše sami závodníci, nýbrž je píše přímo samy závody, které se proměnily v autory: *úžasné příběhy píše letošní světový pohár; spousta příběhů, které může napsat ten závod* apod.

Podobná antropomorfizace, tj. polidšťování zvířat, organismů či skutečností, kterým jsou připisovány lidské vlastnosti, je dalším rozšířeným nešvarem současné žurnalistiky. Tím hlavním problémem není skutečnost, že se z novinářů stali poetové, nýbrž to, že antropomorfizací zbavují zodpovědnosti konkrétní lidi. Události, za něž jsou zodpovědní konkrétní lidé, případně k nimž došlo v důsledku lidského jednání, jsou popisovány jako přírodní procesy, jimž zkrátka nešlo zabránit. Např. města a vesnice pak v tom novinářském žargonu zanikla (sama od sebe) v důsledku vystěhování obyvatel či postupu těžby uhlí. Na závodech zase nezřídka mezi sebou soutěží *čísla* a *jména*, jako kdyby šlo zejména o to, jaká jména jsou na startovní listě, nikoli o konkrétní výkony lyžařů a lyžařek.

Uvedeme nyní delší ukázkou, na níž si ukážeme jednak některé jevy typické pro mluvené projevy, jednak opět nevhodné užívání slova *příběh*. V ukázce je zaznamenána krátká výměna replik mezi Tomášem Budkou (TB) a Borkem Zakouřilem (BZ); tečkou v závorce jsou značeny krátké pauzy.

BZ: *ted' nás tady čekají ještě ty dva zmiňované příběhy nejdříve-*

TB: *tenhle už je vyřešený*

BZ: *tenhle je vyřešen*

TB: *ted' ale přijde o- na to jestli (.) Vlhová nebo Be- Gutová-Behramiová a potom jesli (.) Mikaela Schiffrinová dokáže (.) získat dabl v Jasné*

Na konci prvního řádku úryvku vidíme, že Borek Zakouřil rozpoznatelně nedokončil svou promluvu. Tomáš Budka mu přesto do ní vstoupil. Tento vstup však nepovažujeme za nezdořilý způsob, jak někoho nenechat domluvit, nýbrž za příklad dobré kooperace mezi oběma komentátory. Tomáš Budka totiž upozornil na aktuální událost: právě skončenou výbornou jízdu jedné ze závodnic. Dále si všimněme, že zatímco Tomáš Budka použil adjektivní tvar *vyřešený*, Borek Zakouřil v následující replice užil vhodnější tvar pasivního přičestí *vyřešen*.

V delší promluvě Tomáše Zakouřila vidíme dvě opravy (*přijde o* opraveno na *přijde na to*; jméno *Behramiová* opraveno na celé jméno závodnice *Gutová-Behramiová*). Jakkoli se jedná

o prostředek typický pro spontánní utváření mluvených projevů, bylo by však dobře, kdyby jej komentátoři používali co nejméně. Časté opravování sama sebe působí dojmem zakoktávání, neschopnosti zformulovat delší výpověď a také posluchačům ztěžuje porozumění. V daném příkladě je toto porozumění ztěženo i tím, že chybně použitá předložka *o* spolu s následující opravou mají vlastní význam: *ted' ale přide o NATO*. Význam je to v daném kontextu nesmyslný, nicméně přesto může některé posluchače zmást a zkomplikovat jim porozumění sledované promluvy.

A konečně se zamysleme nad tím, jaké skutečnosti oba komentátoři označují slovem *příběh*. Jde opravdu o vítězství jednotlivých závodnic: 1. která z nich vyhraje celý Světový pohár a získá velký křišťálový globus, zda Petra Vlhová, či Lara Gutová-Bahramiová; 2. zda jedna z nich, Mikaela Schiffrinová, vyhraje právě probíhající závod, a získá tak ze závodů ve slovenské Jasné druhou zlatou medaili; 3. zda vyhraje závodnice, která právě ukončila jízdu a jejíž *příběh* je tudíž vyřešen.

Shrnutí: Hodnocení mluvčí převážně používají spisovnou češtinu a jejich jazykový projev je na standardně dobré úrovni.

Světový pohár v biatlonu 2020/2021

Světový pohár v biatlonu mohli diváci České televize v roce 2021 sledovat od 8. ledna do 21. března. Průběh závodů jim přibližoval zkušený tým moderátorů a komentátorů, který se prakticky ve stejném složení věnoval přenosům biatlonu i před rokem 2021. Pověštinou tedy jde o stejné mluvčí, jejichž projev jsme hodnotili při přenosech z Mistrovství světa v biatlonu, které se v roce 2020 konalo v Itálii. Jmenovitě se jedná o moderátora ve studiu Petra Kubáska, komentátora Jiřího Rejmana, experty Ivana Masaříka, Vlastimila Vávru a Romana Dostála, o reportéry Tomáše Lachmana, Jakuba Ščurkoviče, Janu Niklovou a další. Jejich jazykový projev se od minulého roku zásadně nezměnil a zůstává na standardně dobré úrovni.

V prvé řadě žádný ze jmenovaných mluvčích nemá zásadní problém používat spisovné tvarosloví, což je nezbytnou podmínkou většiny kultivovaných jazykových projevů znějících v pořadech České televize. Namátkou uvádíme několik příkladů: *přijíždí na desátém místě; bude to proměnlivé; rekord nebude vyrovnán; dosáhla na čtrnácté vítězství; krásný velký strom, ted' skácen; měla určité problémy se zbraní; ztráta tři minuty třicet devět vteřin, u malého křišťálového glóbu* aj. U posledního příkladu chceme explicitně upozornit na náležitý tvar *glóbu*, neboť v současné mluvené češtině je značně rozšířen tvar *glóbusu*.

Dodržování spisovné normy také dobře vynikne v kontrastu s jazykovými projevy závodníků a závodnic, kteří běžně užívají nespisovné tvary. Například Eva Puskarčíková uzavřela

svou odpověď v předtočeném interview slovy *je to zas ten starej dobrej Oberhof*. Petr Kubásek sedící ve studiu navázal na právě odvysílané interview tím, že zopakoval závěrečná slova závodnice, formálně je však upravil do spisovné češtiny: *starý, dobrý Oberhof tak, jak ho známe*.

Všichni tři spolukomentátoři a experti na biatlon spolupracující s Českou televizí jsou sami bývalí závodníci. Pokud se tedy v jazykovém projevu některého z komentátorů objeví nespisovný tvar, bývá to právě v projevech těchto expertů. Většinou se ale jedná o ojedinělé případy vyřčené pod dojmem emocí ze závodů a jen výjimečně nespisovná podoba zazněla, když expert mluvil před závodem ve studiu, např. *ale vono opravdu to stačí*. V projevu všech mluvčích se pochopitelně opět vyskytuje množství až slangově znějícího pojmosloví, např. *máza, masák, ležka, cvaky*. Tyto výrazy považujeme za součást komentování závodů v biatlonu, a nejsou proto příznakem nižší kultivovanosti mluvy.

O dobré jazykové úrovni všech hodnocených mluvčích svědčí i to, že v něm většinou absentují výplňková slova typu *jako, vlastně, prostě* apod. Nadměrný výskyt těchto slov v mluvených projevech bývá vysvětlován potřebou mluvčích členit svou repliku nebo potřebou ji rozvíjet, aniž by měli naplánovanou delší výpovědní perspektivu, tj. aniž by v daný moment měli uspořádáno, co chtějí říci a jak. Důsledkem získávání času při plánování rozvíjené výpovědi, při hledání vhodného slova, bývají také tzv. hezitační zvuky, lidově značené dlouhou samohláskou *é*, na něž mnozí posluchači reagují nelibě. Někteří diváci si v diskusi k pořadu stěžovali na projev Jiřího Rejmana, konkrétně právě na nadměrné užití hezitačních zvuků. Jakkoli hezitační zvuky v projevu Jiřího Rejmana můžeme občas zaznamenat, není jejich frekvence ani délka nadměrná. Ve skutečnosti jsou hezitační zvuky k slyšení spíše v projevech spolukomentujících expertů; namátkou uvádíme několik příkladů, dvojtečkou je v nich značeno prodloužení samohlásky a obráceným písmenem *e* hezitační zvuk (zápis *ə*: se tedy zhruba rovná písmenu *é* v citovaných textech nespokojených diváků).

Ivan Masařík: *Je důležité, že tam prostě: je jeden tahoun, který dokáže ty výsledky držet ale ə: jak ə:: bylo již řečeno, tak ə Markétě se zatím ə: v závodě nepovedlo: strílet dvakrát čistě.*

V této promluvě si všimněme nejen hezitačních zvuků, ale i protahování samohlásek, které zřejmě bylo také způsobeno rozvažujícím formulačním úsilím.

Vlastimil Vávra: *...až ukončí svoji kariéru, tak ə: by mohl hledat svoje působení právě v těchto voda NÁDECH ə: nicméně opravdu ə: čeští biatlonisté si myslím, že nepřijdou: o kvalitu svého zázemí a o kvalitu toho servisu.*

V promluvě V. Vávry chceme upozornit ještě na nápadné krácení slova před nádechem či na konci výpovědi. V uvedeném úryvku to vedlo až k tomu, že místo *vodách* mluvčí vyslovil jen *voda*. Z přepisu to není zřejmé, ale nápadně rychle a krátce bylo vysloveno i poslední slovo ukázky *servisu*.

Naproti tomu v jazykovém projevu Rejmana nejsou hezitační zvuky tolik časté. Nejspíše jen omylem připisují diváci svůj negativní dojem nadměrnému výskytu hezitačních zvuků, na něž si obvykle stěžují. Negativně na ně spíše může působit frázování a rytmus mluvního projevu komentátora. Jedná se zejména právě o pasáže, kdy mluvčí rozvažuje, jak formulovat, co chce říci. Jiří Rejman má v těchto okamžicích tendenci frázovat svůj projev na velmi krátké úseky a vkládat mezi tyto úseky pauzy. Některé pauzy jsou nadto příliš dlouhé. Jako příklad uvedeme dvě kratší a neúplné promluvy, kratší pauzy značíme tečkou v závorce, u delších pauz značíme délku jejich trvání číselným údajem: zápis (1.5) značí pauzu trvající vteřinu a půl.

Jiří Rejman: *...je tam ještě (.) malinká teoretická naděje ale (1.5) prakticky Markéta Davidová je bez šance.* Pauza za spojkou *ale* je v tomto příkladu opravdu nápadně dlouhá.

Jiří Rejman: *...ta: by (.) po:kud by (.) ten závod by:l znovu divoký (.) mohla doufat (0.5) že by se (0.4) ještě mohla (0.5) ne: obléci do modrého, ale že by si (.) modrý trikot mohla odvézt domů (.) do Běloruska.*

Takto přerývaný projev opravdu může působit na některé z diváků nedobрым dojmem a může jim ztěžovat i vnímání řečeného. Co se týče mluvního tempa komentátorů, upozornujeme také na příliš rychlé mluvní tempo Vlastimila Vávry. Bylo by dobré, pokud by mluvil pomaleji, právě s ohledem na posluchače.

Závěrem ještě připomeňme, že také komentátoři biatlonu si stejně jako jejich kolegové komentující alpské lyžování pletou závodění s (poutavým) vyprávěním: *Opět musíme připomenout před závodem pár příběhů, na které se těšíme. Tady máme jeden z nich na příklad, kdo získá malý křišťálový globus za výhru v této disciplíně.* Nestačilo by říci, že se těšíme na závod a jsme napjati, kdo jej vyhraje a kdo získá malý globus? Opravdu to musí být příběh?

Shrnutí: Všichni hodnocení mluvčí používají převážně spisovnou češtinu a jejich projev je stabilně na standardní úrovni.

Události za okamžik a počasí

Pětiminutovou relaci Události za okamžik a počasí, která je součástí informačního bloku hlavní zpravodajské relace, vysílal ve sledovaném období program ČT1 každý den v 18:55, tj. těsně před Událostmi. Analyzovaný pořad začíná vždy krátkým vstupem jednoho z moderátorů Událostí, který divákům představuje hlavní témata zpravodajství a poté předává slovo moderátorce či moderátorovi počasí. Vzhledem k tomu, že tento úvodní vstup trvá obvykle pouhých 15–20 sekund a zbytek pořadu je věnován počasí, všimáme si v této analýze pouze projevu moderátorů počasí. Ve

zhlédnutém vzorku dílů pořadu jsme zaznamenali moderátory Alenu Zárybnickou, Taťanu Míkovou, Pavla Karase a Michala Žáka.

Projev všech moderátorů pořadu hodnotíme jako profesionální a kultivovaný. Na tvaroslovné a lexikální rovině jsou jejich promluvy téměř vždy spisovné. V projevu moderátorů nacházíme pouze občasné odchylky od náležité výslovnosti, jako je dlužení samohlásek na konci slova (značíme jej dvojtečkou), např. *dvacítku:*, *teploty:*, *záběry:*, nenáležitá spodoba znělosti (např. z *největší* místo *s největší*), vynechávání hlásek (např. *patnác*, *říc* místo *patnáct*, *říct*), absence rázu (ráz značíme ?), např. *no a*, *tu a tam* místo vhodnějšího *no ?a*, *tu ?a tam*. U A. Zárybnické jsme zaznamenali také kratší hezitační zvuky, u M. Žáka krácení dlouhých samohlásek, např. *třicitka*, *vic pylu*, *jirovce*. V promluvách se objevuje také splývání stejných hlásek na hranici sousedních slov, které v některých případech mohlo vést k nepochopení, např. spojení *nad dvaceti* bylo vysloveno jako [nadvaceř'i], takže mohlo být interpretováno jako *na dvaceti*. V souvětí *O letním dnu mluvíme ve chvíli, kdy se teplota dostane na pětadvacet stupňů a výš, a to se dnes stalo na Mělnicku, Plzeňsku i ve středočeských Dobřichovicích* bylo spojení *dnes stalo* vysloveno jako [dnestalo]. Vzhledem k rychlému mluvnímu tempu pak výraz zněl velmi podobně jako *nestalo*, s tímto záporným tvarem slovesa by přitom věta měla opačný význam. Danou interpretaci sice vylučují následující místní určení *na Mělnicku, Plzeňsku...*, moderátor však za výrazem *stalo* nevhodně klesl hlasem, takže posluchač napřed mohl získat dojem, že zde věta končí, a spíše tak mohl slyšet *nestalo*.

Hodnocený pořad obsahuje velké množství tematicky rozmanitých informací: rekapitulace počasí uplynulého dne včetně jeho dokumentace ve fotografiích diváků, předpověď na další dny, statistiky, připomínky výjimečných meteorologických událostí z minulosti, různé meteorologické jevy v zahraničí aj. Vzhledem ke krátké stopáži pořadu klade tato informační nasycenost vysoké nároky jak na moderátora, zejména jeho artikulační a formulační dovednosti, tak na diváka, který kromě poslouchání verbální stránky promluvy sleduje také rychle se střídající infografiky, fotografie a videa včetně jejich popisků.

V této souvislosti hrají důležitou roli jazykové prostředky, pomocí nichž je promluva strukturována. Porozumění textu výrazně usnadňuje, jestliže mluvčí používá výrazy, které posluchačům pomáhají se v textu orientovat. Mezi ně patří i obraty, které upozorňují na tematické přechody, tj. uvádějí v promluvě nová témata. Bez nich je orientace v textu podstatně složitější, zvláště pokud je mluvní tempo poměrně rychlé a témata se v rychlém sledu střídají, jako je tomu v analyzované relaci.

Můžeme konstatovat, že mnohé tematické přechody byly ve sledovaných dílech pořadu dostatečně signalizovány (většinou formulacemi typu *Pojďme se ale podívat zpátky do Česka* nebo nevětšinou spojeními, po nichž následovalo klesnutí hlasem, např. *noční počasí, teď krátce do*

světa). Na některých místech však takový signál chyběl, takže divák mohl být náhlou změnou tématu zaskočen. Např. ve vydání pořadu z 26. 6. následuje po úvodní předpovědi počasí na další den výklad o savých vírech, které mohou být součástí tornáda. Pasáž je provázena grafikou zobrazující schéma tornáda. V předchozí předpovědi (zakončené větou *Na jižní Moravě zřejmě slunce vydrží svítit celý den*) přitom o tornádech nebyla žádná zmínka. Silné tornádo, které prošlo dva dny předtím Břeclavskem a Hodonínkem, bylo zmíněno pouze na začátku pořadu v úvodním vstupu moderátora Událostí, a to v souvislosti s odstraňováním škod, které tornádo způsobilo. Výklad o savých vírech byl v jeho první větě uveden do souvislosti s touto aktuální událostí (byť ne zcela explicitně): *Možná vás na videích nebo fotografiích následků tornáda udivilo, že zbořilo zed', a křehký skleník o kousek dál zůstal celý. Nejspíš za to mohou takzvané sekundární savé víry...* Od předchozího bloku však nebyl tento nový tematický celek nijak zřetelně oddělen (ani s ním nebyl propojen), v jeho úvodu proto mohlo být pro diváky obtížné uvědomit si, že předpověď na další den už skončila a nyní se mluvčí věnuje novému tématu.

Shrnutí: Projev moderátorů Událostí za okamžik a počasí hodnotíme jako profesionální a kultivovaný. Tvůrcům pořadu doporučujeme zaměřit se více na přehledné strukturování textu, zejména na jasné signalizování změn tématu.

Wifina

Wifina je přibližně 20minutový magazín pro děti, v němž jsou formou zábavně-poučných reportáží prezentována témata související s přírodou, ekologií, módou, vědou nebo technologií. Ve sledovaném období jej Česká televize na programu ČT :D vysílala ve středu.

Magazínem i jednotlivými reportážemi provázela ve sledovaném období diváky pětice moderátorů přibližně ve věku přechodu mezi základní a střední školou. Byli představeni domácími podobami křestních jmen jako Milda, Mária, Míša, Terka a Bára. V tomto hodnocení se zaměříme na úroveň projevu těchto mladých moderátorů.

Moderátoři užívali ve svých projevech jazykové prostředky z různých vrstev češtiny. V předtočených, patrně čtených, promluvách zaznívala převážně spisovná čeština. Například ve sloganu *zůstaňte připojeni*, který se objevoval v úvodu každého vydání pořadu, důsledně volili příčestí slovesa *připojit*. Dodejme, že tato podoba často – a to nejen v zábavních, ale někdy i ve zpravodajských pořadech – ustupuje odvozeným přídavným jménům, jejichž význam se od významu příčestí liší (v této formě by slogan zněl *zůstaňte připojení*).

V pasážích, v nichž moderátoři komunikovali mezi sebou, užívali prostředky obecné češtiny, která je patrně jejich mateřštinou. V těchto pasážích pravidelně zaznívaly formulace jako *nějaký*

info o zmijích nebo *divadlo je pecka*. V rozhovorech s hosty pak spisovnou a obecnou češtinu kombinovali, a to více méně bez ohledu na to, jakou variantu volil host, s nímž byl rozhovor veden. Zaznamenali jsme tak i rozhovory, v nichž host promlouval systematicky spisovně a moderátor obecnou češtinou. Ilustruje je následující otázka a odpověď na ni:

Milda: *Proč jsou vidět ty barevné vrstvy?*

Host: *Ty barevné vrstvy, Mildo, jsou (...).*

V rozhovorech, které moderátoři vedli mezi sebou a které byly stylizovány jako neformální rozhovory vrstevníků, je přítomnost obecné češtiny účinným nástrojem této stylizace. (Může však samozřejmě vyvstat otázka, proč je v této funkci využita pouze čeština obecná, a nikoli další regionální variety češtiny.) V rozhovorech s odborníky však může kombinování spisovné a obecné češtiny vyvolávat dojem, že moderátoři nemají pro vedení rozhovorů dostatečnou průpravu.

To se vzhledem k věku moderátorů jeví jako zcela pochopitelné. V řadě dalších oblastí se však bez ohledu na svůj věk moderátoři projevovali jako v pravém slova smyslu profesionální mluvčí: Při čtení předtočených pasáží bez obtíží dodržovali náležitou výslovnost, promluvy četli v přiměřeném tempu a s živou intonací. Při vedení rozhovorů dokázali otázky jasně formulovat a průběh rozhovoru usměrňovat vhodnými doplňujícími otázkami. Možná by tak mohli být schopni eliminovat i některé obecněčeské tvary. Doporučovali bychom zaměřit se především na exponovaná místa rozhovorů, především první otázky (v nich jsme zaznamenali formulace jako *Kolik takovejhlech kin tady u nás máme?*) a rozloučení s hostem (v závěru rozhovorů opakovaně zazněly například formulace s přídatným jménem *sup(e)r*: *Tak supr* a *To je super*).

Shrnutí: Jazykový projev moderátorů pořadu *Wifina* je na odpovídající úrovni, doporučujeme zvážit užívání obecné češtiny v rozhovorech s hosty, zejména pokud hosté sami promlouvají spisovně.